

режим розглядав Церкву як ідеологічного противника, а її духовенство – як загрозу державній владі. У цих умовах митрополит Андрей Шептицький доклав усіх зусиль, щоб зберегти церковну структуру, забезпечити духовну опіку вірним і запобігти знищенню УГКЦ.

Важливою складовою діяльності митрополита стало моральне й духовне наставництво. У своїх посланнях він закликав вірян не втрачати віри навіть у часи терору, наголошуючи на тому, що сила духу є головною зброєю проти зла. Особливо актуальними були його заклики до єдності, терпіння і прощення, які сприяли збереженню моральної стійкості народу.

Він займав чітку позицію щодо порятунку переслідуваних під час Другої світової війни. Відомо, що за його сприяння греко-католицьке духовенство рятувало євреїв, переховуючи їх у монастирях (зокрема в Уневі) і приватних домах. У багатьох випадках це відбувалося під особистою опікою митрополита. Цей гуманістичний крок засвідчив його відданість принципам християнського милосердя й людяності, попри смертельну небезпеку.

Завдяки його зусиллям УГКЦ вистояла під натиском тоталітарних систем – спершу нацистської, а потім радянської. Навіть після смерті митрополита у 1944 році створена ним духовна і організаційна структура Церкви продовжувала існувати в підпіллі, передаючи віру і традиції новим поколінням. Таким чином, його діяльність стала підґрунтям для збереження української духовності у XX ст.

Велике місце у спадщині митрополита посідала освіта. Він бачив у ній основу для морального вдосконалення людини й розвитку нації. Саме тому підтримував створення українських навчальних закладів, стипендіальних програм, наукових установ. Його погляди на роль інтелігенції як духовного провідника суспільства актуальні й сьогодні.

Не менш важливою складовою його спадщини є національна ідея. Шептицький наголошував, що українська нація має право на свободу, самоповагу і духовну незалежність. Водночас він засуджував будь-які прояви шовінізму, вважаючи, що справжній патріотизм ґрунтується на любові до свого народу і повазі до інших.

Таким чином, постать митрополита Андрея Шептицького залишається символом духовного відродження українського народу. Його життя і діяльність стали прикладом того, як віра, інтелект, жертвність і любов до ближнього можуть змінити цілу націю.

Тетяна Лучка (Тернопіль)

КОНСОЛІДАЦІЯ НАЦІОНАЛІСТИЧНИХ СИЛ І ІДЕЙНО-ПОЛІТИЧНА ПЛАТФОРМА ОУН У ДРУГІЙ ПОЛОВИНІ 20-Х РР. XX СТ.

Друга половина 1920-х рр. стала для українського національного руху часом глибоких пошуків і перегрупування сил. Після поразки визвольних змагань 1917–1921 рр. український народ опинився в нових кордонах, розділений між кількома державами, – Польщею, Румунією, Чехословаччиною та СРСР. Ідея незалежності здавалася розчавленою історією, але саме в цей період починає визрівати нова форма національного спротиву – організований, ідейно вмотивований, націоцентричний рух, який поступово переростає в Організацію українських націоналістів (ОУН). Після ліквідації державних утворень УНР та ЗУНР українська політична еліта розпорошилась у вигнанні, а на західноукраїнських землях утвердився польський окупаційний режим. Політика колонізації, заборона українських партій, обмеження освіти та культурного життя – усе це породжувало

розчарування в старих формах політичної боротьби. У цьому середовищі дедалі голосніше лунає заклик до нової, дієвої ідеї, яка б не спиралася на компроміси. Один із майбутніх лідерів руху, Євген Коновалець, тоді писав: *«Ми не можемо більше бути лише протестом – ми мусимо стати силою, що формує історію»*. Саме під його проводом у 1920 році виникла Українська військова організація (УВО) – підпільна структура, яка поставила собі за мету підготовку до відновлення незалежності шляхом революційної боротьби. Але впродовж десятиліття УВО дедалі чіткіше усвідомлювала, що сама військова діяльність не дасть результату без ідейного об'єднання нації. Пошук нової світоглядної опори українського націоналізму відбувався під впливом праць Дмитра Донцова – автора теорії чинного націоналізму.

Донцов відкинув «пасивний сентиментальний патріотизм» і закликав до активного, волюнтаристського націоналізму, у центрі якого стоїть ідея сильної волі, героїзму та жертвності.

«Нація, що не хоче бути рабом, мусить бути володарем», – писав Донцов у своїй праці *«Націоналізм»* (1926). «Не обставини творять волю, а воля – обставини.» Його ідеї справили потужний вплив на молоде покоління українців, для яких українська справа перестала бути лише політичною – вона стала моральним імперативом, питанням честі. Так постає новий тип діяча – «український націоналіст нового гатунку», який готовий не просто жертвувати, а жити боротьбою. До кінця 1920-х рр. у різних середовищах діяли численні націоналістичні організації – Легія українських націоналістів, Група української національної молоді, УВО, Союз української націоналістичної молоді, а також осередки в еміграції. Кожна з них мала свою програму, однак усі розуміли, що без єдності не буде дії. І саме тоді розпочинається процес консолідації. Ініціатором цього виступив Євген Коновалець, який доклав зусиль до скликання Першого конгресу українських націоналістів, що відбувся у Відні в січні–лютому 1929 року. На ньому представники різних течій ухвалили рішення створити єдину структуру – Організацію українських націоналістів (ОУН). Учасники конгресу чітко визначили стратегічну мету: *«Здобуття Самостійної Соборної Української Держави власними силами українського народу»*. Ця теза, викарбувана в програмних документах ОУН, стала моральним кодексом на десятиліття. Ідейна програма ОУН поєднала політичний радикалізм, державницький патріотизм і елементи авторитарного націоналізму, характерні для європейських рухів міжвоєнного часу. Основні принципи були такі: верховенство національних інтересів над партійними чи класовими; соборність і єдність усіх українських земель; культ сильної державної влади і провідництва; віра у виховну силу дисципліни та жертви; відкидання чужих ідеологій – лібералізму, комунізму, інтернаціоналізму.

Як зазначав один із ідеологів руху, Микола Сціборський: *«Держава для нас – це не апарат влади, а організм нації, зцементований духом солідарності й вірою у власну місію»*.

В ОУН домінувала концепція національної революції, тобто не просто боротьби за владу, а глибинного відродження українця як типу, – гордого, мужнього, дієвого. Для членів організації важливими були не лише політичні програми, а й етос боротьби. Виховання націоналіста передбачало не знання теорій, а практику самодисципліни, витривалості, служіння спільній ідеї. Олег Ольжич, поет і провідник культурного сектора ОУН, писав: *«Нація живе не числом, а якістю своїх героїв. Ми мусимо відродити в українцеві гордість, що він є часткою великої історії»*.

Цей ідеал поєднував духовну висоту та жорстку реальність боротьби. Тому не випадково вже у 1930-х рр. із цього середовища виросте покоління бійців, для яких слово «Україна» означало не територію, а обов'язок. Процес об'єднання націоналістичних сил у 1920-х рр. мав вирішальне значення: він створив інтелектуальний і організаційний каркас українського визвольного руху. Замість розпорошених ідей – постала єдина програма. Замість розчарування – нова віра у власні сили. Ярослав Стецько пізніше скаже: *«Ми не чекали визволителів – ми самі стали ними»*. Саме ця енергія самодостатності й віри у власну місію зробила можливим збереження українського національного руху в найважчі десятиліття ХХ ст.

Отже, друга половина 1920-х рр. – це не лише підготовчий період перед створенням ОУН. Це період духовної консолідації, коли український націоналізм перетворився з розпорошеного протесту на чітко організований світогляд і політичну силу. Саме тоді були закладені засади, що згодом стали фундаментом усього визвольного руху середини ХХ ст. Українські націоналісти того часу не просто говорили про державу – вони вчилися мислити нею. І цей злам світогляду, можливо, був найважливішим досягненням тієї епохи.

Іван Куций, Олександр Морзинський
ДЕРЖАВОТВОРЕННЯ КАРПАТСЬКОЇ УКРАЇНИ 1938-1939 РР. У
СУЧАСНІЙ УКРАЇНСЬКІЙ ІСТОРИЧНІЙ НАУЦІ: ОСНОВНІ
ТЕНДЕНЦІЇ

У сучасних геополітичних реаліях спостерігаємо посилення суспільного й наукового інтересу до процесів українського державотворення на території Закарпаття. Ця ситуація обумовлена помітним зростом спроб втручання деяких сусідніх із українським Закарпаттям держав у внутрішні справи України. В останні роки інколи навіть спостерігаємо спроби висловити посягання на територіальну цілісність України. Звідси наукові студії над тематикою історії державно-правового статусу українського Закарпаття мають не тільки науково-пізнавальне значення – вони на сьогодні матимуть і неабиякий суспільно-політичний запит.

Українська історична наука починаючи із діаспорного етапу другої половини ХХ ст. і по сьогодні накопичила достатньо вагомий науково-дослідницький доробок, присвячений вивченню даної тематики. Обширність й проблемно-тематичне та концептуально-інтерпретаційне різноманіття цього доробку ставить на порядок денний потребу поглибленого історіографічного аналізу, систематизації та синтетично-узагальнюючих оцінок цього доробку. В цьому полягає актуальність запропонованої теми.

Вивчення історії становлення державності Карпатської України розпочалося одразу після падіння цього державного утворення. Проте якісно новий історіографічний етап у студіюванні тематики розпочався у 1990-х рр. Незважаючи на значну інерційність стосовно наслідування діаспорних дослідників, українські вчені-історики поступово утверджували власну історіографічну традицію у цій дослідницькій сфері. Відтоді в Україні переважно із ужгородських істориків (М. Болдичар, М. Вегеш, В. Гиря, Р. Офіцинський, М. Рекіта, Ю. Славик, С. Федак, В. Фенич, П. Фенич, В. Худанич та ін.) сформувалася ціла наукова школа щодо вивчення проблематики Карпатської України.

В окремий комплекс історіографічних джерел варто виділити надзвичайно обширний й багатогранний науково-дослідницький доробок (понад 400